

DE ROTTERDAMMER JAN WAP ¹⁾

(1806–1880)

door PROF. DR. L. J. ROGIER

I

Op de 1ste mei van het jaar 1956 was het 150 jaar geleden, dat Johannes Jacobus Franciscus Wap te Rotterdam geboren werd en gedoopt in het bouwvallige schuilkerkje van het Steiger, dat in 1826 op bevel van de stedelijke overheid veiligheidshalve gesloten werd om eerst na geruchtmakende, bijna dramatische troebelen in 1836 te worden vervangen door het kloeke gebouw, dat op de onheilsdag van 14 mei 1940 ten onder ging ²⁾. Dat er reden zou zijn deze dopeling na anderhalve eeuw met waardering te gedenken, zal *hij* betwijfelen, die zich de vriendelijke namen te binnen brengt, waarmee sommige tijdgenoten, merendeels gewezen vrienden, de ambitieuze Wap bestempeld hebben. De auteur van de *Physiologie van Rotterdam*, het merkwaardige geschrift, waarover dr. W. van Ravesteyn in 1942 een grondige studie publiceerde, noemt onze held „de domste duisterling op Gods aardbodem” ³⁾. Hij droeg aldus zijn deel bij tot het ontstaan van een litanie van schilderachtige betitelingen als daar waren „ijdele windbuil”, „rotte kool bij een fruitwif”, „de grootste valsaard, die Holland kent”. Ook het nageslacht heeft deze Rotterdammer niet met lof verwend, zo dikwijls het hem een „non-valeur”, een „opdringerige Streber”, een „wroeter”, een „woeler” en een „kunstvlo” noemde. De man, die deze namen waard was, heeft zonder twijfel een roerig leven geleid en het nagaan daarvan moet de moeite lonen. Daar komt dan nog bij, dat Wap een vurig vereerder van Bilderdijk was en misschien in dit eeuwjaar van ’s meesters geboorte in diens gevolg enig licht mag vangen ⁴⁾. Daarbij zal dan wel blijken, dat hij voor het culturele leven van zijn tijd toch ook zelf zekere verdiensten heeft.

Het beknopte overzicht van dit leven meen ik te moeten inleiden met de opmerking, dat het voor verscheiden details uitsluitend aangewezen is op een in handschrift bewaard gebleven autobiografie ⁵⁾, waarop bij uitstek toepasselijk is wat voor veel zulke geschriften geldt, namelijk, dat zij meer ontstonden uit de

opzet om een en ander te verbloemen of te verdraaien dan uit de begeerte de volle waarheid te ontsluiëren. Uit onwraakbare bronnen is materiaal aan den dag gekomen, dat omissies in de autobiografie aan het licht brengt, die de levensschets op belangrijke punten tot een vertekend beeld maken. Dit ondermijnt het geloof in allerlei mededelingen, die door geen ander materiaal bevestigd worden. Bij elk in dit overzicht gedaan beroep op Waps autobiografie houde de lezer deze preliminaire critiek als een waarschuwing in het oog, ook waar zij niet opzettelijk gegeven wordt.

Afgezien van een aantal oncontroleerbare handschriftelijke notities in het bezit der familie, begint de stamboom van de dynastie Wap ⁶⁾ – oorspronkelijk blijkbaar ook Wapp geschreven – met de geboorte van Hans Wap in 1677 te Wartau in het Zwitserse kanton Sankt Gallen; deze vestigde zich in het Noordbrabantse Oosterhout en trouwde daar, ofschoon protestant, in 1707 met de katholieke Wilhelmina van Loon. Hun te Oosterhout geboren en katholiek gedoopte zoon Josephus Wap (1712-1750) werd stamvader van een wijdvertakte familie en huwde in 1734, nog altijd te Oosterhout, de eveneens daar geboren Adriana Stapels. Een zoon uit dit huwelijk, Johannes Wap (1739-1813), verkreeg burgerrecht te Rotterdam, bouwde als meester timmerman mee aan de beroemde Leeuwenstraatse kerk van Giudici en won bij zijn tweede vrouw, de uit Dordrecht afkomstige Agatha Rens, een zoon Jacobus Franciscus Wap (1775-1834). Als jonkman van 27 jaren trad deze in het huwelijk met de veertigjarige Gertrudis van Heukelom, weduwe van de wijnkoper Jacobus Godefridus Midderigh, die een broer was geweest van de bekende patriot van de staatsgreep ⁷⁾. Uit deze echt werd dan op 1 mei 1806 onze Wap geboren.

Het moet geen gelukkig huwelijk geweest zijn. In zijn autobiografische aantekeningen beklaagt Jan Wap zich over een sombere jeugd, waarin alleen de relatie tot zijn ruim negen jaar oudere halfzuster Gertruda Jacoba Midderigh, die het broertje geadoreerd schijnt te hebben, wat zon heeft gebracht. Zijn vader heeft hij blijkbaar geen achting of liefde toegedragen. Dat is verklaarbaar: de man maakt de indruk een snob geweest te zijn, van wie ondersteld mag worden, dat hij zijn zoveel oudere vrouw om haar geld getrouwd had. De Waps telden in 1795 nog niet mee. Wel schijnt de eerzame timmerman Johannes Wap er op zijn oude dag vrij

warmpjes in gezeten te hebben, maar de kortstondige opgang van de ons interesserende tak begint toch pas met Jacobus Franciscus. Als bij de Bataafse Omwenteling enige notabele katholieken naar voren komen, zijn de Waps nog niet ver genoeg. Maar Jacobus Franciscus deed zijn best: in april 1814 werd hij kapitein van de schutterij en lid van de krijgsraad; in 1813 en 1818 nam hij zitting in comités van liefdadigheid met een occasioneel karakter⁸⁾. Verder was hij lid van het Steigerse armbestuur, bestuurslid van de Spaarbank, lid van de Hollandse „Maatschappij van Schone Kunsten” en de „Maatschappij tot Nut van 't Algemeen”. Met de bekende Carolus Blankenheym⁹⁾, volgens Jan Waps autobiografie een „boezemvriend” van de oudere Wap, behoorde deze tot de weinige katholieken, die zulke milieus frequenteerden.

Wat de broodwinning aangaat: blijkens de notariële protocollen gingen J. F. Wap en Hendrik van der Linden op 4 februari 1809 een „Sociëteit in het effectueren van commissiën van assurantien” aan. Sindsdien wordt J. F. Wap steeds aangeduid als „makelaar en kassier, wonende aan de Nieuwe Haven”. De tijd lijkt niet gelukkig gekozen voor zulk een bedrijf, maar volgens de zoon ging de zaak lange tijd zeer goed. Handschriftelijke aantekeningen van de Rotterdammer Rudolf Mees (1815-1899)¹⁰⁾ bevestigen dit; vooral onder de katholieken had het kantoor „een vrij goede cliëntèle.” In 1826 echter verspeelden de compagnons een zeer aanzienlijk deel van de hun toevertrouwde gelden in een loterij, volgens Jan Wap een Antwerpse, volgens Rudolf Mees een Brusselse. In elk geval werden „Wap en Van der Linden, kassiers aan de Nieuwe Haven”, blijkens de Rolle van de Rechtbank van Koophandel op 1 december 1826 failliet verklaard; daarbij wordt omtrent Wap meegedeeld, dat hij „clandestin de stad verlaten” heeft¹¹⁾. Daarmee was het gezin geblameerd en – als wij de autobiografie goed verstaan – ook geruïneerd.

Jan Wap ontving een opvoeding in de geest der Verlichting op de school van Willem Cornelis de Vletter (1771-1831), een groot pedagoog van die dagen, te Rotterdam een der opbouwers van het bewonderenswaardig onderwijsstelsel der Bataafse Republiek. De Vletter, die naar de namen van zijn moeder en haar verwanten te oordelen, van moederskant schijnt te stammen uit de Engelse immigranten-kolonie, waaruit Robert Fruin door zijn vader is voortgesproten, was in het burgerweeshuis opgevoed en als onder-

meester op de school van het „Nut” zijn loopbaan begonnen. In 1803 opende hij een eigen „burgerschool” in de Houttuin, na 6 juli 1803 „met aandoenlijke dankbetuiging” van de Nutsschool afscheid genomen te hebben. Zo deed men dat in die dagen: niet de baas bedankte de scheidende knecht voor diens trouwe plichtsbetrachting, maar de knecht bedankte de baas voor de genoten gunst hem te hebben mogen dienen. Hij bestuurdde de school in de Houttuin tot zijn dood en werd opgevolgd door de later bekend geworden taalkundige Arie de Jager¹²). Jan Wap volgde van 1813 tot 1817 het schoolonderwijs en werd daarna tot 1821 toe door privé-lessen van De Vletter verder bekwaamd in de nuttige kundigheden.

De 4de oktober 1819 deed hij bij pater M. Pruymboom O.P., pastoor van het Steiger, zijn Communie. Destijds schijnt zijn opleiding tot het priesterschap overwogen te zijn. Met zijn vader bezocht de dertienjarige jongen ten minste de kostschool Hageveld, geleid door de priester C.R.A. van Bommel, later bisschop van Luik¹³), maar de intreding vond, om welke reden dan ook, niet plaats. De huiselijke verhoudingen schijnen toch de verwijdering van de jongen uit het ouderlijk huis gewenst gemaakt te hebben, want door bemiddeling van pastoor Pruymboom werd hij in 1821 opgenomen in het gezin van de familie Swaanenburg te Leiden, waarvan een zoon Dominicaan was. In zijn nieuwe woonplaats werd Jan Wap geplaatst op de stedelijke Latijnse school. Dit verblijf duurde slechts één jaar; van 1822 tot 1824 studeerde hij onder de particuliere leiding van de conrector Delfos. Hoe het verklaard moet worden, dat Wap noch de cursus van de De Vletters school, noch die van het gymnasium normaal doorliep, kan ik niet uitmaken. De autobiografie suggereert, dat hij er te knap voor was. Enige twijfel is niet uitgesloten: er valt ook te denken aan de ongedurigheid en de eigenwijsheid, die hem heel zijn leven bleven kenmerken.

In 1824 vertrok de jongeling naar Gent om er letteren te gaan studeren aan de daar in 1817 gestichte hogeschool. Hij werd erheen gebracht door zijn vader en speciaal toevertrouwd aan de zorg van de hoogleraar Kesteloot, een Vlaming, die tot 1817 als arts te Rotterdam had gepraktiseerd en daar met het gezin Wap blijkbaar vriendschap gesloten had. Die vriendschap levert althans een partiële verklaring voor het op het eerste gezicht wat vreemde

verschijnsel, dat een inwoner van Leiden zijn academische vorming van Gent verlangde. Deze voorkeur is overigens óók te verstaan als uitvloeisel van zekere bezorgdheid voor 's jongelings zieleheil: dat Noordnederlandse katholieken uit families zonder academische traditie hun zoons eer naar Gent dan naar een van de hogescholen in het Noorden stuurden, is duidelijk te zien aan de namen der Hollanders, die er kwamen studeren, o.a. een zoon van de Leidse Swaanenburgs, de latere advocaat A. A. J. Meylink en een Van Nispen tot Sevenaar. Voor de studenten Wap en Swaanenburg valt daarbij te denken aan een herderlijk advies van de Rotterdamse pastoor Pruymboom, voor wie Gent een Dominicaans Mekka was: eens zetel van een belangrijk klooster en nog altijd standplaats van enige leden der orde. Van het wakend oog van de te Gent gestationeerde Predikbroeders heeft pater Pruymboom wellicht heilzame invloed verwacht op handel en wandel van zijn geestelijke pupil.

Jan Wap studeerde voorbeeldig te Gent: 5 november 1824 daar aangekomen, slaagde hij reeds de 7de juli 1826 voor het candidaats-examen in de klassieke letteren. Zijn voornaamste leermeesters waren de classicus Mahne, de „Althistoriker” Raoul en de filosoof Rassmann¹⁴). Leiding ontving hij meer speciaal van de repetitor F. A. Spijers, die zijn „boezemvriend” werd en via hem met Gertruda Midderigh in een minnelijk contact kwam, dat in een huwelijk uitmondde. Voor de toen nog bijna monsterachtig omvangrijke propaedeuse liep hij o.a. colleges in Nederlandse taal, letteren, geschiedenis en welsprekendheid bij Schrant, mathesis bij Garnier en physica bij Hauff. Bij al zijn leermeesters schijnt Wap in de gunst te hebben gestaan en speciaal moet hij iets als een oogappel van Mahne en Schrant geweest zijn, al blijft het waar, dat deze heren er zich bij mijn weten zelf nooit over uitgesproken hebben. Vermoedelijk was echter de gunst niet onverdiend. Volgens zijn eigen mededelingen moet de achttienjarige met een bijna verontrustende ballast van kennis – vrucht van een vooral door de Rotterdamse pedagoog bevorderde leeswoede – te Gent aangekomen zijn en blijkens zijn levenslang bewaarde collegedictaten – keurig geschreven met een vroeg verworven en steeds behouden Bilderdijkse hand en zorgvuldig vermaakt aan de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde te Leiden¹⁵) – heeft wel geen student hem overtroffen in naarstigheid.

Dit alles mag een nogal pietluttige indruk maken en vooral in Waps zorgvuldige uitbesteding te Gent, de vaderlijke aanbeveling in de protectie van bepaalde hoogleraren, mag veel zijn, dat ons aan *Klikspaans* tekening van de Praetor doet denken, een Jacobus Quad is hij toch wel niet geweest ¹⁶). Wij zullen ons hem moeten voorstellen als over het paard getild, vroegrijp geworden in de omgang met veel ouderen, speciaal met een celebrité als Bilderdijk, tot wie hij te Leiden acces had weten te krijgen, maar hij had meer van Flanor dan van Pieter Stastok, toen althans nog: later, véél later groeide het mombakkes der statigheid zo vast aan zijn gelaat, dat de olijke Jan ten Brink hem kon typeren als de bezitter van het uiterlijk van een in een werelds pak verklede katholieke geestelijke ¹⁷), een blijkbaar zeer onverkwikkelijk gevonden verschijnsel in de samenleving. Jan Wap leefde waarlijk niet teruggetrokken en bracht integendeel in de tot zijn komst vrij saaie brouwerij van de Gentse studentenmaatschappij wat leven. Volgens zijn tijdgenoot G.W. Vreede – hem in karakter enigszins verwant – nam hij te Gent b.v. het initiatief tot het invoeren der ontgroening. Dezelfde zegsman getuigt, dat Wap oude talen studeerde, maar „meer aan nieuwe poëzie deed dan aan Grieks of Latijn” ¹⁸) Hij moet ook getapt geweest zijn. Wie zijn portret beziet, kan zich wél voorstellen, dat hij zijn medestudenten imponeerde. Zo te zien is hij het type van de echte *Jan*, om met de auteur van de *Physiologie* te spreken. Die heeft hem echter – gelijk wij al zagen – eer een echte *Piet* genoemd, maar het geheim van de *Pieten* zit nu eenmaal daarin, dat zij al hun best doen om op *Jannen* te lijken ¹⁹); te Gent zal dat onze vriend gemakkelijker gevallen zijn dan in Rotterdam. Ook was hij zeker geen lege opschepper. De zelfingenomenheid mag duimendik op zijn tronie liggen, hij wàs een knappe jongen, tot wie velen, ook ouderen als Bilderdijk, zich onweersaanbaar getrokken voelden. Maar de vriendschap beklifde zelden.

Het raadsel Wap is overigens nog groter dan dat van Flanor, die geen examens deed. Wap legde na anderhalf jaar een candidaats cum laude af en had zich desondanks in die tijd druk beijverd om in Gent een Nederlands cultuurleven te doen ontstaan. Voorgedragen door Schrant en Kesteloot, was hij, nog geen negentien jaar oud, reeds tot lid benoemd van de plechtige, door Schrant gestichte en geleide *Maatschappij voor Nederlandsche taal*

en letterkunde onder de zinspreuk „*Regat prudentia vires*” en hij werd wèrkend lid: hij droeg er herhaaldelijk eigen gedichten voor, terwijl zijn vaderlijke leermeesters met welgevallen op hem neerzagen. Hij nam het initiatief tot de uitgave van de Belgische Muzen-almanak, werd als tweede-jaars student er de hoofd-redacteur van en wist als medewerkers o.a. Kinker, Petronella Moens, zelfs Staring, Bilderdijk en Potgieter, ook Lulofs, Loots, Van Walré, de Rotterdammers Tollens, Van Someren, J. G. en F. H. Greb, Van der Hoop en De Vletter, alsmede uit de Zuid-nederlandse wereld Jan Frans Willems, Ledeganck, Prudens van Duyse, Maria Doolaeghe e.a. te ronselen.

De door hem geredigeerde Muzen-almanak, gevuld met werk, dat er over het algemeen mocht zijn, tekent de jonge redacteur als een aspirant-pionier van de Vlaamse Beweging. In zijn twee Gentse jaren heeft hij voor de herleving van het Nederlands cultuurbesef in Vlaanderen althans meer ondernomen dan zijn ambtshalve daartoe eer geroepen leermeester Schrant in een ruim twaalfjarig verblijf²⁰⁾. Van het resultaat mogen wij ons echter geen grootse voorstelling maken. Ook der Vlamingen genegenheid voor deze ondernemende Hollander is niet duurzaam geweest: bijna niemand van hen heeft zich later op Waps voorgaan beroepen. Van Waps kant is de liefde echter bestendig van duur geweest. Hij had misschien niet heel veel beginselen, maar zijn groot-Nederlandse overtuiging is constant geweest en hij werd nooit moe de lof te zingen van het Verenigd Koninkrijk van Willem I²¹⁾. Ook later, als – te beginnen in 1849 – de Nederlandse taal- en letterkundige congressen aan de Vlaamse Beweging en het Nederlands eenheidsbesef hun belangrijke bijdragen leveren, is Wap steeds van de partij. In 1868 werd in zijn toenmalige woonstad Den Haag het tiende in de rij gehouden. Voor deze gelegenheid dichtte hij een jubelende welkomst-cantate, die door de even uitbundige componist Verhulst op muziek gezet werd en aanhief als volgt:

„Aan den Dietschen broederstam,
die, op 't ruischen der accoorden,
van de Zuider Scheldeboorden
naar de beemden van het Noorden
vriendlijk tot hier overkwam . . .”²²⁾

Wij moeten bij het overzien van Waps veelzijdige bedrijvigheid

ter dege bedenken, dat de Gentse hogeschool een zeer jong instituut was, en ons rekenschap geven van de kritiek, die de in dezen zeer bevoegde, immers ten nauwste in haar stichting betrokken oud-minister A. R. Falck in zijn *Gedenkschriften* op haar onderwijs en op het gehalte van haar studenten geoefend heeft ²³). Onder brekebenen een kei te blijken is geen bewijs van genialiteit. Het loffelijk studie-resultaat, door Wap in zo weinig tijds behaald, verliest daarmee wel iets van zijn glans, maar het dwingt ons althans aan te nemen, dat deze jongeman over een vaardige tong, een goed geheugen en een vlug verstand beschikt heeft.

Kort op zijn studie-triomf volgde het schandaal, dat ik reeds vermeld heb. De toegewijde halfzuster maakte de verwende jongen blijkbaar in behoedzame etappes de waarheid kenbaar. Naar Rotterdam gekomen, vernam hij daar, dat zijn vader zich schuil hield in Atrecht. In overleg met Blankenheym en De Vletter reisde de zoon daarheen. Hij vond er zijn vader de wanhoop nabij. Dank zij de hulp van Kesteloot en Spijers wist Jan Wap hem naar Engeland te doen ontsnappen in de nacht van 12 op 13 januari 1827. De oude Wap verwierf in Engeland een betrekking in een fabriek bij Manchester, volgens de zoon een oude relatie van zijn kantoor. In 1834 werd hij ergens op het platteland van Gloucester vermoord. Zowel de autobiografie van de zoon als het handschrift-Mees spreken van een roofmoord.

II

Deze debacle maakte een eind aan Jan Waps studie. Het was wel door bemiddeling van de hoogleraar Schrant, die nogal hechte relaties onderhield met de referendaris mr. P. G. van Ghert, chef van het departement van Rooms-Katholieke Eredienst, dat de jongeman in februari 1827 benoemd werd tot sur-numerair aan dit departement op een jaarwedde van zeshonderd gulden. In deze positie bleef hij werkzaam tot augustus 1828, met hof en regering trekkend van Brussel naar Den Haag en omgekeerd. Met zijn superieur Van Ghert kon hij het blijkbaar goed vinden. Heel zijn leven heeft hij de veel gelaakte Van Ghert de hand boven het hoofd en diens oprechte katholiciteit staande gehouden ²⁴). In allen gevalle voelde Wap zich een met zijn chef

in de belijdenis en de belevenis van een verlicht, sterk anti-clericaal, anti-curiaal en vooral anti-Jezuïetisch katholicisme, het geloof van de Emser Punktation en van Febronius, de verstandelijke, jegens de heiligenverering en alle devoties gereserveerd gestemde vroomheid van Bolzano, Werkmeister, Lexius en Schrant.²⁵⁾

Wap werd blijkbaar voor één bepaalde functie geëngageerd: het redactie-secretariaat van het tijdschrift *Katholikon*, een gecamoufleerde publicatie van het departement. Een karakterloze Brusselse pastoor leende zich als stroman-redacteur ten einde de goe-gemeente in de waan te brengen, dat zij met een „echt” katholiek blad te doen had. Het driemaandelijkse tijdschrift, geheel door het Rijk bedropen, was krachtens een op instigatie van de fanatieke Piet van Ghert door de ministers Van Gobbelschroy en Van Maanen ontworpen plan bedoeld als tegengif van Le Sage ten Broeks ultramontaanse periodieken. Met 's lands geld werd het voor Van Maanens perspolitiek kenmerkende orgaan drie jaar lang uitgegeven (1827-1830). Alles was geschied langs de weg van „zeer geheime” rapporten en „zeer geheime” Koninklijke Besluiten in omsluisende terminologie en onder verheimelijking zelfs voor de Algemene Rekenkamer. Met Van Ghert samen heeft Wap de nummers goeddeels gevuld.²⁶⁾

Men kan niet beweren, dat Wap door aan *Katholikon* mee te werken zich geweld moest aandoen; de geest van het tijdschrift was die, waarin ten minste De Vletter hem had opgevoed en die ook de *Belgische Muzenalmanak* had uitgedragen: het christendom boven geloofsverdeeldheid met een kleur van anti-clericalisme. In het voetspoor van zijn vereerde leermeester Schrant wilde Wap een propagandist van de „katholieke verlichting” zijn, zoals Schrants *Mengelingen* deze twintig jaar tevoren gepredikt hadden²⁷⁾. Doch er was dit grote verschil, dat het oudere tijdschrift een particuliere, onafhankelijke „bona fide” onderneming was geweest, terwijl *Katholikon* in beginsel boeren-bedrog was. Dit moet de jonge Jan Wap morele schade gedaan hebben. De sfeer van verheimelijking, dit gestadig conspireren achter strategische nevelgordijnen heeft de in hem ongetwijfeld reeds van jongs af aanwezige kiem van dubbelhartigheid, het Janus-complex in hem, tot voorspoedige ontwikkeling gebracht. Het werk voor *Katholikon* heeft hem tot een gladde inktkoelie gevormd, altijd bereid om het woord te spreken van hen, wier brood hij at. Hier oefende hij

zich in het geraffineerde spel van misleiding, dat hij straks in *De Noordbrabander* als huurling van Willem II's handlangers zo voortreffelijk wist te spelen, dat hij tot voor enkele jaren onontmaskerd bleef. Eén voorbeeld van zijn *Katholikon*-bedrijf moge volstaan. Een minderwaardig schotschrift tegen de katholieke kerk, geschreven door een afgefallen priester uit Silezië, vertaalt hij in het Nederlands en doet het anoniem verschijnen bij M. Wyt en Zonen te Rotterdam, in die dagen gespecialiseerd in anti-papistische uitgaven. Vervolgens recenseert hij het zelf onder het luchten van vrome verontwaardiging in *Katholikon* zeer ongunstig, om te eindigen met deze goede raad: „Men leze dit werk niet of met omzichtigheid”.

In de anderhalf jaar ambtenaarschap maakte Wap verontrustende vorderingen op deze glibberige weg. Onschuldig, zelfs eervol was zijn publicistische ijver ten behoeve van de goevernementele taalpolitiek: in 1827 gaf hij anoniem een brochure uit, getiteld *Handhaving der Nederduitsche taal*, en in 1828 nam het *Magazijn voor schilder- en toonkunst* een verhandeling van hem op met de titel: *Is de Nederduitsche taal minder dan andere talen voor den zang geschikt?* Dit stuk geeft blijk van muziekgevoeligheid en deskundigheid. Minder onverdeeld gunstig valt te spreken over sommige andere van zijn faits et gestes. Hij schijnt te Brussel lid van een vrijmetselaarsloge geworden te zijn en dit lidmaatschap dan gecombineerd te hebben met zijn praktiseren als katholiek. Tegelijk werd hij medewerker aan het tijdschrift *Argus*, geredigeerd door de ondernemende L. G. Visscher, eerst belasting-ambtenaar te Brussel en daarna hoogleraar aan het Collegium Philosophicum te Leuven. In dit positief anti-clericale orgaan schreef Wap onder de initialen F. R., blijkbaar de afkorting van het pseudoniem Fr. Reland, dat hij al een enkele maal in *Katholikon* bezigde, maar vooral later in de te Rotterdam verschijnende door hem zelf geredigeerde tweede periodiek *Argus*. In 1828 verscheen te Brussel van zijn hand een scherpe brochure, getiteld: *Antwoord aan de verdwaalden onder mijne landgenoten* en gericht tegen het *unionisme*, d.i. het politiek accoord van katholieken en liberalen, tegen de vrijheid van drukpers en tegen de Jezuïeten. Ook dit is wel in geheime regeringsopdracht geschied.

Zo toonde de jonge ambtenaar zich een welbespraakt en geestdriftig kampioen voor de goevernementele politiek in zake kerk,

school en taal. Hij trok evenzeer de aandacht als L. G. Visscher en het loon bleef niet uit: in augustus 1929, dus na anderhalf jaar onder Van Ghert gewerkt te hebben, werd hij benoemd tot leraar aan de pas gestichte Koninklijke Militaire Academie te Breda. In het najaar van 1828 moet hij zich in deze stad gevestigd hebben om er te blijven wonen tot begin 1840. Hij behoorde de kadetten Nederlandse taal, letteren en geschiedenis te onderwijzen, maar maakte er zich volgens zijn leerling en opvolger Lodewijk Mulder niet moe mee: veel meer dan voorlezen uit Vondel, Hooft en Bilderdijk schijnt hij niet gedaan te hebben ²⁸⁾. Zijn journalistieke bedrijvigheid zette hij voort: *Katholikon* verhuisde met hem en werd voortaan te Breda gedrukt; *Argus*, te Rotterdam herlevende, kwam ook onder zijn redactie, aangegeven als die van Fr. Reland.

In de periode 1828-1840 muntte Wap uit door systematische beoefening van de letterkunde, minder als creatief kunstenaar dan als criticus. Hij heeft in de jaren 1828-1830 achtereenvolgens in de tijdschriften *Apollo*, *Argus* en *De Nederlandsche Mercurius* ²⁹⁾ naast Adriaan van der Hoop en Jacob van Lennep een scherp-rechtersrol gespeeld, speciaal voor producten uit de haardrijmers-school à la Tollens en voor de befaamde *Vaderlandsche Letter-oefeningen* van Yntema. Noch Potgieter c.s. in *De Gids* noch Alberdingk Thijm en Cramer in *De Spektator* ³⁰⁾ overtroffen Jan Wap in een scheldtalent, ongebreideld gebruikt tot geseling van wat naar zijn maatstaf tekortschoot. Een tijdlang was hij de schrik van de Tollens-epigonen. Veel gerucht maakte zijn afstraffing van de Rotterdammer J. L. Nierstrasz (1796-1828), die zijn meesterwerk dacht geleverd te hebben in een dichtelijke levensbeschrijving van de Vlissinger loods Frans Naerebout, beroemd als mensenredder, Op dit oeuvre vooral schreef Wap in 1828 zijn uitermate scherp hekeldicht *Nieskruid voor den heer J. L. Nierstrasz* ³¹⁾. Dat het slachtoffer vlak na het uitkomen van dit geschrift overleed, schreven sommige Rotterdammers, o.a. Adriaan van der Hoop, aan het zieleleed om deze felle aanval toe. In al zijn critieken trad Wap beginselvast op als paladijn van Bilderdijk. Hij genoot enige jaren lang bepaald gezag, maar het moet wel aan zijn arrogant karakter en aan zijn vaak dubbelhartig optreden gelegen hebben, dat hij zich zijn vrienden na korte tijd vrijwel steeds min of meer tot zijn vijanden maakte. De Amsterdamse jongeren onder aanvoering van Drost en Potgieter

hebben bovendien de vooral te Rotterdam gedomiciliëerde vernieuwing onder Waps opperleiding altijd zoveel mogelijk genegeerd. Vandaar dat een hedendaags lezer soms op recensies en critische opstellen van Waps hand in deze jaren kan stuiten, waarvan hij zich afvraagt, in welk opzicht zij minder zouden zijn dan die van de *Blauwe Beul*.

In zijn verhouding tot Bilderdijk, vooral in diens laatste jaren nogal innig, zien wij Wap in al zijn hebbelikheden, maar toch ook van zijn goede kant. Als zeventienjarige leerling van Delfos te Leiden was hij op aanbeveling van de Rotterdamse dichter Willem Messchert, een vriend van Wap Sr. – beiden waren bestuursleden van de Rotterdamse Spaarbank – door Bilderdijk ontvangen, maar daarop was geen druk contact gevolgd. Pas van het begin van 1828 af dateert de relatie, die voor de vereenzaamde oude man waarlijk veel heeft betekend. Wap heeft in de jaren 1828-1831 vier dichtbundels van Bilderdijk en diens vrouw uitgegeven, hem op de hoogte gehouden van wat in de literaire wereld omging en met hem gecorrespondeerd over godsdienstige problematiek. Vooral in deze briefwisseling toonde de jongeman meer karakter dan tegenover wie ook. Het is trouwens opvallend, dat hij vroeger noch later de neiging getoond heeft, die bij jongere katholieke Bilderdijkianen – b.v. bij Alberdingk Thijm en Van Hoogstraten O.P. – opvalt, om namelijk zover mogelijk te gaan in het vergoelijken van Bilderdijks afdwalingen van het pad der deugd en de onoprechtheid, waarmee hij ze poogde te verbloemen ³²⁾.

In de periode 1830-1840 ontstond Waps relatie tot de kroonprins. Volgens de welingelichte J. de Bosch Kemper, die Jan Wap zijn „vriend” en zijn „schoolkameraad op het gymnasium te Leiden” noemt, was deze van 1830-1839 werkzaam „bij den militairen opperbevelhebber van de vesting Breda” en bracht hij o.a. in de Tiendaagse Veldtocht berichten van en naar het hoofdkwartier, waardoor hij „in zeer vertrouwde betrekking” tot de prins van Oranje kwam. ³³⁾ Naar zijn brieven aan Jacob van Lennep te oordelen, bevond hij zich soms dagenlang in ’s prinses gezelschap en ging de kroonprins zeer vertrouwelijk met hem om ³⁴⁾. Over militaire zaken begonnen, dwaalde de conversatie blijkbaar nogal gemakkelijk naar meer persoonlijke aangelegenheden af, speciaal – gelijk sommige pamflettisten, o.a. Eylard Meeter ³⁵⁾, te vermoee-

den geven – naar de zeer particuliere betrekkingen, die de kroonprins gedurende zijn veeljarig verblijf in Noord-Brabant aanknoopte. Daarvan zou Wap de zakelijke kanten ter behartiging hebben gekregen en op zijn discrete toewijding in deze functie moet de duurzame uitkering van een toelage berust hebben, die – alweer volgens Meeter – driehonderd gulden per maand beliep. Hoezeer de mededelingen van een auteur van dit gehalte voortdurend reserve verdienen, pleiten andere aanwijzingen, o.a. de opmerkingen van de degelijke De Bosch Kemper en misschien ook Waps nader te noemen voogdij over een in zijn gezin opgenomen „onecht” kind, voor de althans wezenlijke juistheid er van.

Van Willem II is herhaaldelijk te verstaan gegeven, dat hij zich bij zijn troonsbestijging genoodzaakt heeft gezien allerlei hem bewezen diensten te belonen met geld en „Eikenkronen”. Ook Wap verwierf deze onderscheiding, vermoedelijk meer ingesteld ter beloning van diensten, de koning bewezen, dan tot hulding van prestaties voor land en volk. Indien zulk gunstbetoon tevens de strekking had het stilzwijgen te kopen, heeft Wap zijn koninklijke meester niet teleurgesteld. Wij krijgen uit Waps autobiografie en van allerlei, wat, deels uit zijn eigen koker, deels uit andermans nalatenschap, blijkbaar onbedoeld tot ons gekomen is, de indruk, dat deze woordenrijke Rotterdammer desgewenst kon zwijgen als het graf. Niet onaardig wordt deze trek van zijn persoonlijkheid getypeerd door de aan hem gewijde notitie in het Biografisch Woordenboek van Frederiks en Van den Branden, waarin bij wijze van een doorzichtige insinuatie staat opgemerkt, dat hij „alleen op het stuk van zijn eigen biografie niet mededeelzaam” was ³⁶).

Het moet overigens erkend worden, dat Jan Waps relatie tot Willem II althans enigermate dienstbaar geweest is aan katholieke belangen. Ook zij heeft een soort brug gevormd over de kloof van onwennigheid en wederzijds wantrouwen tussen het katholieke volksdeel en het koninklijk huis. Zeker zou zij minder betekend hebben, als de onevenwichtige prins van Oranje niet kort na de kennismaking met de Bredase leraar een onvergelijkelijk belangrijker vriendschap had aangeknoopt met de Tilburgse pastoor Zwijsen, een sterke persoonlijkheid, die aan tact van optreden onwrikbare beginselvastheid paarde. De relatie tot deze man van karakter moet Willem II tot een zegen geworden zijn. Maar het blijkt uit Zwijsens briefwisseling met de Bredase apostolische

vicaris J. den Dubbelden, dat Wap ten minste in mei 1840 als tussenpersoon is opgetreden, toen Willem II – nog als kroonprins, maar met een, naar hierachter zal blijken, zeer doorzichtige bedoeling – de katholieke kerkvoogden zocht tegemoet te komen op het tere stuk van de schoolpolitiek. Er blijkt echter tevens uit, dat noch Den Dubbelden noch Zwijsen van Waps bemiddeling bepaald gediend waren ³⁷).

III

Wat de relatie tot zijn kerk en zijn geloofsgenoten betreft, volhardde Wap voorlopig in de Janus-rol. Terwijl hij te Breda – naar hij zegt: in verstandhouding met de prins van Oranje – het initiatief neemt tot de oprichting van een vrijmetselaarsloge, begint hij met zijn hoogvereerde meester Bilderdijk in 1829 die *Briefwisseling over godgeleerde onderwerpen*, waarin hij naar aanleiding van Bilderdijks polemieken met de bekeerling Le Sage ten Broek een bondige en alleszins waardige apologie van de katholieke geloofsleer levert. Maar in diezelfde tijd geeft hij het gedicht *Ad Belgas* van Hoeufft met de hulp van Bilderdijk in berijmde vertaling uit. Dit gewrocht is een technisch verdienstelijke vloekpsalm tegen de katholieke kerk, die de mensheid zoekt terug te stoten in „middeleeuwschen mist en middernachtelijk duister”, tegen „priesterlist” en „priesterschraapzucht”, vooral tegen dat „geboefte in ordekleed”, dat zich „naar Jezus’ naam” noemt, maar „tot al ’t kwaad der hel bekwaam is.”

Dat dit geschrift de verontwaardiging van zijn geloofsgenoten gaande maakte, laat zich verstaan. Le Sage ten Broek verklaarde in zijn tijdschrift *De Ultramontaan*, dat „niemand de heer Wap meer voor katholiek (zou) erkennen, tenzij hij de gegeven ergernis openlijk herstelle” ³⁸). Diep gekrenkt, reageerde de beledigde dichter daarop met een te Breda uitgegeven open brief van zestien bladzijden, die een demonstratie is van snorkende verwaandheid en grofheid, maar ook van een esprit, die zijn tegenstander Le Sage miste. Van de laatste trek getuigt b.v. het aan B. H. Lulofs’ kindergedichten ontleende motto op het titelblad:

„Ziet, hoe men hier met zweep en stok
„Een kleinen keffer drijft in ’t hok. . .”

Verder onderscheidt de brief zich door brallende scheldtaal als „gij, diep ellendig ultramontaansch gebroedsel”, „domme priesterhorde”, „het gedrogtelijk samenstel der hiërarchie onder deze heren van de tonsure”, „heerschzuchtige Loyolisten”, „nietige wezens, die naar den koest al rieken en het altaar schandvlekken.” De in zijn majesteit gekwetste auteur vraagt ten slotte, „of men ophoudt *katholiek* te zijn, wanneer men, nolens volens, moet lagchen om eene bende botteriken zonder kennis van wetenschap en meer geschikt om achter de varkens te loopen dan aan het hoofd eener christen-gemeente te staan” ³⁹⁾.

In 1832 verraste Jan Wap het katholieke Nederland met een publicatie van ondubbelzinnige strekking: een vertaling namelijk, die de titel droeg: *De grondstelling der R.K. Kerk dat buiten haar geene zaligheid mogelijk is, ontwikkeld door den bisschop van Hermopolis* (mgr. Frayssinous) *Naar het Fransch door J. J. Wap*. Het voorbericht tot dit werk is duidelijk bedoeld als een behoedzame retractatie. Het beklemtoont Waps volstreckte aanvaarding van het „eigenlijk leerstellige” der kerk met zalvende duidelijkheid. Het archief van de Luikse bisschop Van Bommel bewaart van enige jeugdige belangstellenden in Waps zieleheil de niet altijd even vriendelijke kanttekeningen op zijn „beking”. Er valt uit te lezen, dat deze volgens hen ook een breuk met de vrijmetselarij geïmpliceerd heeft, die hij nog in het begin van hetzelfde jaar in lofdichten had verheerlijkt. Hoezeer zijn uittreden voor de hand ligt, meen ik toch op dit tere punt niet alle twijfel te mogen uitsluiten. Ik heb de indruk, dat de combinatie van loge-lidmaatschap en katholieke geloofspraktijk, ofschoon uiteraard zeldzaam, in de negentiende eeuw vaker voorkwam dan wij vandaag aan nemelijk achten. Meer dan twintig jaar later nam Wap in het door hem geredigeerde tijdschrift *Astrea* een soort ode op de vrijmetselarij op en van een van de twee sprekers, die bij Waps begrafenis op het katholieke kerkhof te Delft het woord voerden, de heer Belinfante, redacteur van de N.R.C., is mij verzekerd, dat hij vrijmetselaar was; ook de strekking van de door hem gesproken woorden kan – voorzover het résumé ⁴⁰⁾ een conclusie toelaat – in die zin uitgelegd worden.

Vermoedelijk heeft de Bredase omgeving Wap gunstig beïnvloed. Hij vond daarin twee notabele katholieken, evenzeer uitmuntend in culturele belangstelling als in verdraagzaamheid,

maar zij verschilden van hem daarin, dat zij de irenische zachtmoedigheid, waarmee zij tot en over andersdenkenden plachten te spreken, ook jegens de eigen geloofsgenoten in acht namen. Het waren de vrienden F. J. Hoppenbrouwers en pastoor Willem Oomen, de eerste een jurist met theologische en taalkundig-litteraire belangstelling, de tweede een zeer vooruitstrevende priester, die zich opvallend van de overgrote meerderheid van zijn ambtsbroeders onderscheidde door zijn opbouwend deelnemen aan zaken van openbaar belang: hij was schoolopziener en curator van de Latijnse school. Als Jan Wap enige jaren te Breda woont, laat hij zich een benoeming in het kerkbestuur van Willem Oomens statie welgevallen en als deze in 1837 de consecratie van een nieuwe kerk beleeft, is het de nieuwe kerkmeester, die een tekstboekje uitgeeft met een vertaling van de gebeden en een verklaring van de door de consacrerende bisschop, mgr. C. L. baron van Wijckerslooth, te verrichten ceremoniën.⁴¹).

Het zullen dus Hoppenbrouwers en Oomen geweest zijn, die Wap naar rechts opschoven. „Bekering” lijkt mij een te groot woord voor het proces, dat zich voltrok: ik ben overtuigd, dat Wap nooit had opgehouden te praktizeren en ook innerlijk nooit iets anders dan katholiek is geweest. Zijn lidmaatschap van de vrijmetselarij was de overtreding van een disciplinaire bepaling en daaromtrent had hij – met vele katholieke tijdgenoten – vrijer opvattingen dan sinds het Vaticaans Concilie van 1870 denkbaar zijn. Natuurlijk ontbrak het in 1832 niet aan oppassende broeders, die, opdat de Schrift zou vervuld worden, de vreugd om de thuiskomst van de verloren zoon kwamen vergallen en platte motieven voor Jan Waps inkeer vermoedden. In een anonieme brochure, getiteld *Toelichting der beweegredenen, welke den heer J. J. F. Wap tot de vertaling van het boekje van den bisschop van Hermopolis... aanleiding gegeven hebben*, wordt geïnsinueerd, dat de voornaamste beweegreden lag in Waps voorgenomen huwelijk met een streng katholieke juffrouw De Bruin uit Rotterdam, wier blijkbaar welgestelde ouders ernstige bezwaren zouden gekoesterd hebben tegen Jan Waps religieuze ambivalentie.

Dit vrome libel trok ieders aandacht. De Rotterdamse dichter Adriaan van der Hoop, die in de betrokken tijd in drukke briefwisseling met zijn oud-stadgenoot stond, wond zich – geheel naar zijn aard – in een schrijven aan de beledigde vriend tot een

paroxisme van edele verontwaardiging op. De anonymus noemt hij een „rekel”, een „godvergeten lasterzieke schurk”, een „naamloze drekkuillager”, een „zich in zijn eigen draf wentelend schotvarken” en „een lasteruitbrakende botmuil” – alles in één zin ⁴²⁾. Meer was Wap overigens gebaat bij de sympathie van Le Sage ten Broek, die Waps „inkeer” met openlijke waardering begroette ⁴³⁾ en de naamloze schotschrijver er toe wist te bewegen zijn spijt te betuigen over de belediging ⁴⁴⁾. Het verhaal zal dan ook wel uit de lucht gegrepen zijn: de relatie tot Hoppenbrouwers en Oomen verklaart Waps evolutie voldoende. De bekering is trouwens – wat men ook verder aan kameleon-trekken in zijn aard moge hebben aan te wijzen – duurzaam gebleken: speciaal in zijn gedichten – ook de vertaalde – zal hij sindsdien gaarne uiting geven aan een wat overgevoelige vroomheid. Hij nam – althans weer volgens zijn eigen zeggen – op reis dikwijls de *Navolging van Christus* mee. Het is mogelijk, dat zijn huwelijksleven op deze ontwikkeling invloed geoefend heeft. Wat er ook zij van de geschiedenis van het Rotterdamse goudvinkje, Jan Wap is eerst in augustus 1835 in het huwelijk getreden en wel met een Bredase, Johanna van Loon. Deze stierf reeds een jaar later bij de bevalling van een doodgeboren kind. Conform zijn karakter droeg hij de smart over haar heengaan opzichtig ten toon. Het was om zijn verdriet te „verzetten”, dat hij een reis door Frankrijk en Italië ondernam; blijkens het verhaal van zijn belevenissen placht hij dit motief aan elk van de velen, die hij bezocht, nogal omstandig mee te delen. Hij geeft de lezers ook de commentaren van elk hunner op. Dat van de vermaarde Lamennais luidde – gepaard met een omhelzing: – *Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur*.

Het uitvoerige tweedelige boek *Mijne reis naar Rome*, dat Waps hoofdwerk heet, vormt van zijn ervaringen en ontmoetingen de breedsprakige neerslag. Voor sommige van Waps oude vrienden was het bepaald een teleurstelling, dat de auteur het reisverslag „zoo gekleurd (had) met verwen, aan (zijn) geloof ontleend” ⁴⁵⁾. Aan de andere kant konden toch ook niet alle katholieken er mee dwepen. Zeker deden dat niet Waps oude bêtes-noires, de Jezuïeten. Volgens de paters Roothaan en Leo Wilde was het boek niet veel meer dan een collectie beuzelarijen. ⁴⁶⁾ Sommigen, met name J. F. M. Sterck ⁴⁷⁾ en Vrijmoed ⁴⁸⁾, noemen het „nu nog belangrijk”. De recensenten hebben het nogal gunstig opgenomen.

Slechts Yntema van de *Vaderlandsche Letteroefeningen*, die immers reden had om Wap niet te kunnen luchten en vermoedelijk niet ongaarne wraak nam, noemde het „een monument van de ijdelheid van de schrijver”. Het is dan ook een bijna vermakelijk duidelijk zelfportret van wat Brom de „kunstvlo” genoemd heeft, de brutale parasiet, die „afsprong op alle gevierde mannen, die hij bereiken kon”⁴⁹). In Parijs bezocht hij b.v. Chateaubriand, Victor Hugo, zijn dichterlijke afgod Lamartine en speciaal ook Lamennais, die hem – zoals alle andere cholericici, o.a. Bilderdijk – uitermate boeide, al had hij over de Franse profeet in de dagen van het Belgisch unionisme ook met de diepste minachting gesproken. In Italië zette hij zijn jacht op celebriteiten voort: hij bezocht o.a. de ex-koning Lodewijk Napoleon, de Jezuïeten-generaal Roothaan, Silvio Pellico, Manzoni, Mezzofanti, Lacordaire en Wiseman. Hij vernieuwde de kennis met de pauselijke diplomaat Capaccini, die hij in 1827 te Brussel had leren kennen en die hem bij paus Gregorius XVI introduceerde; in de hem toegestane audiëntie heeft Wap wel niet gerept van Lamennais’ vaderlijke omhelzing. Het merkwaardigst zijn in het boek de menigvuldige blijken van ultramontaans-kerkelijke gezindheid, die de auteur bij het commentariëren van zijn Romeinse belevenissen opzichtig ten toon spreidt en die een bizar contrast vormen met de geest van zijn publicaties uit de *Katholikon*-jaren. Dit geldt vooral voor de lof, die hij bij gelegenheid van zijn visite aan de Jezuïeten-generaal Roothaan de orde toezwaait, waarvan hij de leden slechts weinige jaren te voren betiteld had als „geboefte in ordekleed, tot al ’t kwaad der hel bekwaam”. De grote winst van zijn verblijf te Rome was het hem door de *Sapienzia* verleende eredoctoraat, dat hem in staat heeft gesteld het predicaat *dr.* heel zijn leven lang nadrukkelijk in zijn naam te voeren, tot in zijn handtekening toe.

IV

Terruggekeerd in het vaderland, hervatte hij zijn Bredase lessen, maar tegen 1 januari 1840 kwam daaraan een eind met een blijkbaar allerminst vrijwillig ontslag. Met zijn superieuren leefde hij allang op gespannen voet en vermoedelijk zou hij reeds veel vroeger ontslagen zijn, als hij in de kroonprins geen machtig

beschermmer gehad had. In hetzelfde jaar trad hij weer in het huwelijk en wel met de Bossche jongedochter Jacqueline Guljé. Uit dit huwelijk werd in 1841 een zoon geboren, Jacobus Maria, die zijn enig kind bleef.

Na zijn ontslag uit de Bredase functie heeft Wap geen eigenlijke betrekking meer bekleed. In 1840 en de onmiddellijk volgende jaren beval hij zich zelf een- en andermaal vergeefs bij de regering aan voor een benoeming tot hoogleraar in de Nederlandse taal ⁵⁰). Hij schijnt in hoofdzaak geleefd te hebben van het zoëven genoemde jaargeld en van wat hij met zijn pen verdiende. Voorlopig geschiedde het laatste in een verband, dat men het best zou kunnen aanduiden als „getrapte kroonprinselijke, straks koninklijke, dienst”. Zijn omgang met Willem van Oranje verschafte hem blijkbaar het genoegen van de kennismaking met die „zwerm van (de prins) adorerende en exploiterende intriganten, verlopen Don Quichotes en chevaliers d'industrie”, waarmee de onvoorzichtige, karakterzwakke man zich tot in de eerste jaren van zijn koningschap toe omringde. Onder de hier bedoelden waren allerlei pamflettisten en journalisten, die er zich, toen Willem I eindelijk „de 24 artikelen” aanvaard had, met vrijwel onverholen goedkeuring van de kroonprins toe opmaakten de koning door middel van een perscampagne tot abdicatie te nopen ⁵¹). Een begaafd stilist méér was in deze samenzwering altijd te gebruiken.

Op Willem II's bemoeienis met de pers is tot dusver evenmin het volle licht geworpen als op die van Van Maanen onder Willem I, maar voor het minst staat volkomen vast, dat de overheid vaak twee wegen insloeg: soms probeerde zij bepaalde bladen, die haar politiek tegenwerkten, smokkelenderwijs een hoofdredacteur op te dringen, die haar handlanger beloofde te worden, en een andere keer trachtte zij de fungerende redacteurs eenvoudig om te kopen ⁵²). Reeds brengen de door Rüter uitgegeven rapporten der goeverneurs van deze door De Bosch Kemper te vermoeden gegeven taktiek de bewijzen. De continuatie dezer bronnen-publicatie onder stelselmatig gebruik van ander materiaal, speciaal de zogenaamde papieren-Van Hall, zal zeker nog meer onwraakbare documenten van die strekking verschaffen.

Voorzover ontsluit, kent Waps donkere bedrijvigheid – die ongeveer de periode 1840-1846 omvat – twee belangrijke episoden. De eerste bestaat in 's mans bemoeienis met *De Noordbrabander*,

in de jaren 1840-1842, die hij bijna levenslang positief ontkend heeft en die dan ook tot voor enkele jaren niet met genoegzame zekerheid kon worden geconstateerd. De tweede is de mislukte poging om zich meester te maken van het initiatief tot stichting van een katholiek blad te Amsterdam. Beide episoden zijn reeds elders met genoegzame uitvoerigheid behandeld; hier mag dus volstaan worden met een zeer beknopt résumé ⁵³).

Tegen 1 januari 1840 was Jan Wap aan de K.M.A. ontslagen. Het moet wel in verstandhouding met de kroonprinselijke kabaal geweest zijn, dat hij zich aan de drukker-uitgever van de Bossche katholieke krant *De Noordbrabander* opdrong en tot hoofdredacteur van dit blad werd aangesteld. In het voorjaar van 1840 verhuisde hij dan ook naar 's-Hertogenbosch. Zijn vestiging aldaar staat gedateerd op 13 mei 1840. Het is – gezien zijn weduwnaarsstaat na een kinderloos gebleven huwelijk – een merkwaardig geval, dat hij zich liet inschrijven met een bij hem inwonend kind, genaamd Maria Louisa, volgens de aangifte „dochter van onbekende ouders” en 20 juli 1833 gedoopt te Breda. In de akte, waarmee het gezin in november 1842 te Den Bosch werd afgeschreven, werd echter vermeld, dat het kind gedoopt was „te Ceprano (Romeinsche Staten)”. Dit heeft veel van een mystificatie. Het meisje draagt in het Bossche register geen achternaam, maar staat in die van Breda, Delft, Den Haag en Deventer te boek als Maria Louisa de Santis, geboren uit Anna de Santis uit Ceprano. Al is de opgegeven doop in Italië er kwalijk mee te rijmen en al liggen andere onderstellingen betreffende de relatie van Jan Wap tot dit kind misschien meer voor de hand, ik moet bekennen bij het vernemen van dit verrassende bericht onmiddellijk gedacht te hebben aan de toelage, die Wap van de kroonprins moet hebben genoten. Berustte deze misschien op de zorg voor dit kind? Het bleef ook deel uitmaken van het gezin, dat zich na Waps tweede huwelijk (gesloten 17 september 1840) vormde, verhuisde in november 1842 met de „pleegouders” en hun inmiddels geboren zoontje Jacobus Maria naar Den Haag en bleef het gezin trouw tot aan Jan Waps dood. Twee jaar na dit overlijden is Maria Louisa de Santis naar Oosterhout vertrokken, waar zij haar intrek genomen heeft in het pension Sint Jozef. Ik acht het niet geheel onmogelijk, dat haar leven ook in de buurt van Oosterhout begonnen was ⁵⁴).

Ongetwijfeld als zaakgelastigde van de kroonprins in *De Noordbrabander* binnengedrongen, ontplooidde de volijverige Jan een bepaald onstuimige toewijding aan wat wij vandaag misschien „de roomse zaak” zouden noemen. In lijnrechte strijd met zijn recent febroniaans verleden en zijn adhesie aan de regeringspolitiek publiceerte hij in het nummer van 24 maart 1840 een open brief „aan de katholieke helft van de Nederlandse natie”, een hartstochtelijke geseling van de regeringspolitiek jegens de kerk. Alle verwijten, door Le Sage c.s. aan Willem I gedaan, werden hier, bijna monsterachtig vergroot, samengevoegd tot een oorlogsverklaring van bepaald opruiende strekking. Zo schreef de ex-redacteur van *Katholikon*. Doch het bedenkelijkste komt nog. Het departement van justitie, gealarmeerd door dit felle stuk, dat het aantal abonnés van het krantje met sprongen deed omhooggaan, deed de auteur door Van Maanens persagent Henri Box benaderen en vond de zo pas tot het strijdbaarst ultramontanisme bekeerde journalist onmiddellijk bereid tot een volkomen omschakeling: Wap beloofde de krant geheel „aan de belangen en inzichten der regering dienstbaar te maken” ⁵⁵). Dat het pers-offensief vlak daarop zijn edel doel bereikte – toen Willem I de 7de oktober 1840 op het Loo plechtig afstand deed ten behoeve van zijn „beminden zoon en wettigen opvolger”, zoals de officiële proclamatie het noemt – maakte de waardige journalist het gestand doen van het aan Box gegeven woord overigens gemakkelijk. Tekenend voor Wap is verder, dat hij zijn oude schoolkameraad J. de Bosch Kemper, die in Meeters autobiografie de mededeling omtrent Schrants hoofdredacteurschap van *De Noordbrabander* had gevonden, pertinent verzekerde nooit met die krant in enige relatie te hebben gestaan ⁵⁶), ofschoon hij de redactie twee volle jaren gevoerd heeft.

Met het overstag gaan naar het steeds zo fel en volhardend door hem bestreden ultramontanisme kwam Wap de oude Le Sage in het gevlij en het is dan ook lang, o.a. door H. J. Allard S.J. ⁵⁷) en nog – zij het véél sceptischer – door Witlox als een echte bekering opgevat. Helaas heeft het recente bronnenonderzoek het herkend als deel van de perssamenzwering, waarvan J. de Bosch Kemper openlijk gewag maakte, maar die sindsdien, denkelijk vooral uit Byzantinistische Oranjeliefde, wat schaamachtig verdoezeld is. Naast Wap maakten allereerst J. W. van

den Biesen, de katholieke oprichter-eigenaar van het *Handelsblad*, Th. M. Roest van Limburg en Dirk Donker Curtius in de *Arnhemse Courant*, Michiel de Hondt in de *Zierikzeesche Volksbode*, de ontslagen luitenant Eylard Meeter in *De tolk der Vrijheid* – een zogenaamd lilliputtertje, d.i. een krantje, dat door zijn miniatuurformaat aan het dagbladzegel ontkwam – er deel van uit. Zij allen zetten in het begin van 1840 de campagne in tegen Willem I, die diens vervanging door Willem II tot onverbloemd doel had.

Van sommigen schijnt dit de enige drijfveer geweest te zijn. Van een Eylard Meeter kunnen wij moeilijk geloven, dat enig beginsel hem bezielde, en weinig gunstiger mogen wij denken over de verlopen jonker Andringa de Kempenaar, auteur van de ordinaire brochure *Willem Kaaskop en Jetje Dondermond*, en over de pseudo-markies De Thouars, bastaard-agnaat van het huis Oranje, enige tijd page aan het hof van Willem I en, naar beweerd werd, amant van de dartele prinses Marianne⁵⁸). Er kwamen echter in deze perswereld ook figuren van meer karakter voor, merendeels bezielde door geavanceerde sociale denkbeelden. Aanvankelijk duidde men hen aan als *liberalen*; later sprak men liever van *radicalen* of *democraten*⁵⁹). Het zuiverst typeert men hen naar mijn overtuiging door ze utopische socialistten te noemen. Zij waren, de een meer, de ander minder, naar de geest verwant aan Jan de Vries, de talentvolle redacteur van de *Hydra*, Adriaan van Bevervoorde, die het satirisch blad *Asmodée* uitgaf, en de meeste auteurs van het in dezelfde jaren in de mode komende genre der Physiologieën. Het wemelde ook onder hen van min of meer „verlopen” heren, „gesjochten” zoons uit de kringen van adel en haute bourgeoisie, door Van Ravesteyn tekenend Catilinarische typen genoemd⁶⁰), soms lichtmissen, blaaskaken en warhoofden, maar ten dele ook idealisten, die geen andere ambitie hadden dan gemene zaak te maken met het volk, met de grauwe massa, in een eendrachtig verzet tegen de opkomende nieuwe heersers: de plutocratie, die de naam „liberalen” voor haar leden zou reserveren.

Dat er respectabele lieden onder hen waren, zien wij aan Donker Curtius, die allerm minst een schipbreukeling was. Hij behoorde tot Thorbecke's negenmannen en werd voor een blauwe maandag minister, toen de ook enigszins tot het beschreven

Catilina-genus behorende Willem II zich Thorbecke, die een bête-noire van de Catilina's was en het als minister steeds meer zou worden, nog van het lijf poogde te houden. Donker Curtius is een voortrekker van hen, die zich in Thorbecke teleurgesteld vonden, toen deze zich geenszins speciaal de mandataris der maatschappelijk misdeelden achtte. Later zouden Potgieter en Busken Huet zich aan Donker Curtius verwant tonen, evenals in zeker opzicht Multatuli.

Waps plaats is niet onder hen. Hij was er te conservatief voor en had niets van de utopische socialist in zich. Hij heeft tijdelijk in de onderwereld der journalistiek verkeerd, maar uit geen ander beginsel dan verknochtheid aan Willem II. Toch past hij evenmin in de wereld van de verlopen viveurs, die hun koren groen gegeten hadden als Meeter en De Thouars. Hij was er veel te „oppassend” voor, al was het alleen maar in de puur financiële zin. Als hij dichtbundels van de bijna hongerlijdende Bilderdijk ter perse legt, stelt hij de voorwaarde, dat hem een deel (25 %) van het honorarium wordt afgestaan. Als de meester sterft en de familie geen geld voor de begrafenis heeft, schiet Wap onverwijld 400 gulden voor en heel zijn leven blijft hij met die générosité coquetteren, maar hij vertelt niet, dat hij hemel en aarde bewogen heeft om ze terug te krijgen. Ook de heldenmoed van de malcontent was hem vreemd; blijkbaar vond hij blô Jan ten slotte toch beter dan dô Jan. Hij was een hele held met zijn pen, speciaal als een pseudoniem hem dekte, maar van het bloed der martelaren had hij geen druppel in zich.

Nog eenmaal zou Wap in dienst van de koning een rol pogen te spelen. Het is niet onmogelijk, dat minister Van Hall daarachter zat. Na zijn welgeslaagde sanering van de financiën vaster in het zadel zittend, nam Floris van Hall een tweede sanering met te groter ernst ter hand, vastbesloten de coterie van dubieuze figuren, die de koning omzwermden, op te rollen. Sommige leden van het nobele gilde werd de grond zo warm onder de voeten gemaakt, dat zij naar het buitenland vluchtten. Onder hen was de gewetenloze Meeter, die in Engeland een soort autobiografie uitgaf, een gemeen pamflet, dat b.v. Van Hall er van beticht bepaalde personen te hebben laten vergiftigen om de koning te sauveren ⁶¹). Zulke fantastische overdrijvingen voorbijgaande, moeten wij toch vaststellen, dat vooral de jaren 1845 en 1846 vol waren van

Van Halls volhardende bedrijvigheid. In deze tactiek paste de toeleg om de pers zoveel doenlijk van alle „liberale” invloed te zuiveren ⁶²⁾. Met 1 januari 1846 begon Jan Wap de uitgave van een dagblad *Nederland* te Amsterdam ⁶³⁾, waarvan aldaar beweerd werd, dat Van Hall er financieel bij geïnteresseerd was. In dezelfde tijd rijpte onder de jongere katholieken te Amsterdam, de zogenaamde Papo-Thorbeckianen, het plan een katholiek blad van hun kleur op te richten. Dit plan verontrustte de regering blijkbaar ernstig. De koning trachtte door een waarschuwing aan zijn vriend Johannes Zwijsen, de latere aartsbisschop, de tenuitvoerlegging te voorkomen, maar moest spoedig ontdekken, dat Zwijsens machtsarm niet tot Amsterdam reikte. Zo bleken Jan Waps diensten weer nodig om de Papo-Thorbeckiaanse onderneming steelsgewijze een andere koers te bezorgen. Hoe deze zich listig aan de jonge vrienden heeft opgedrongen en er aldus bijna in geslaagd is de stichting van *De Tijd* te Amsterdam te voorkomen, behoeft hier niet opnieuw te worden verhaald, wèl dat het waarschijnlijk de toekomstige bisschop Van Vree van Haarlem was, die Waps listige opzet te elfder ure deed mislukken.

V

Met deze mislukking eindigde, voorzover wij thans weten, Waps relatie tot de min of meer ondergrondse journalistiek. Voortaan zou hij in het licht wandelen en met de dag in respectabiliteit toenemen ⁶⁴⁾. Met de dichterlijke ds. J. J. L. ten Kate, in zoverre aan Wap verwant, als ook hij – blijkens *Braga* – zijn wilde haren gehad had, richtte hij nog in 1846 *De Kunstspiegel* op. In 1850 trad de predikant uit. Wap bleef alleen aan het roer. Het tijdschrift heette voortaan *Astrea, maandschrift voor kunst, wetenschap en letteren*. Geredigeerd en vermoedelijk voor een goed deel ook volgeschreven door Wap, genoot het toch ook de medewerking van bezadigde en respectabele auteurs van onderscheiden richting. Het bleef uiteraard beneden het peil van *De Gids* en de *Dietsche Warande*, maar voorzag blijkbaar in de behoefte van een conservatieve lezerskring en hield het uit tot 1859. Waps naam als redacteur werd openlijk vermeld. Een enkele maal wekte zijn geschrijf in *Astrea* de ergernis van zijn geloofsgenoten, van wie sommigen hem met onoverwinnelijke achterdocht bleven bejegenen. Soms was die achterdocht niet bepaald ongerijmd: het moest

b.v. op hen een vreemde indruk maken, dat hij van de hand van M. P. Elter-Woesthoven ⁶⁵), een zuster van Bilderdijs eerste vrouw, een „vrouwelijke hulde aan de broederschap van vrijmet-selaren” in zijn tijdschrift plaatste. Minder gemotiveerd was daarentegen de kritiek, die het dagblad *De Tijd* van 14 februari 1853 op een passage in *Astrea* (I, p. 351) oefende, waarin Wap, Bosscha citerende, van de jonge Willem II meedeelde, dat deze „zijn geloofsbelijdenis bekrachtigde door het nemen van het gebroken brood en den vergoten wijn aan het Avondmaal des Heeren”. Voor een katholiek gaf het volgens *De Tijd* geen pas met zulk een reverentie te spreken over het protestantse „Avondmaal”. Het is een hedendaags katholiek niet wel mogelijk met deze kittelorigheid in te stemmen; veeleer zal hij bijval betuigen aan het sarcastisch verweer in de *Utrechtsche Provinciale en Stadscourant* van 23 februari 1853, waarmee Wap de spitsvondige scribeur terechtwees.

Verder heeft Jan Wap bijna tot zijn dood – te Delft op 7 maart 1880 – toe occasioneel meegewerkt aan de dagbladpers, met name aan conservatieve kranten als het *Dagblad van Zuidholland en 's-Gravenhage*, waarvan hij twintig jaar lang een vrij geregeld medewerker was, de zoëven genoemde *Utrechtsche Provinciale en Stadscourant*, die zijn occasionele tolk was gedurende zijn verblijf te Utrecht (1851-1858) en de *Delftsche Courant*, die hij tussen 1858 en 1864 dikwijls begunstigde. Zelfs de buitenlandse pers genoot soms zijn medewerking: ten minste schreef hij enige artikelen over verdienstelijke Nederlanders in de te Parijs uitgegeven *Revue des Beaux Arts*. Zijn activiteit als auteur bleef veelzijdig, maar nam niet in gehalte toe. Met een natte vinger was hij te lijmen voor feestredes; zelfs toen de K.M.A., die hem eens smadelijk aan de dijk gezet had, in 1868 jubileerde, kwam hij naar Breda om er zijn vuurwerk af te steken. Op nationale vierdagen was hij op zijn best. Tijdelijk heeft een brallende *Scherpschuttersmarsch*, waarvan de bombastische taal die van de oude J. P. Helmers moordende concurrentie aandoet, zekere populariteit genoten.

Van zijn vaderlandse liederen in de J. P. Heye-trant is er een tot zijn geluk onsterfelijk gebleken; het werd ten minste in mijn jeugd, zij het met zekere wijzigingen, nog op school gezongen: „'t Is plicht, dat iedre jongen . . .” Met name greep hij alle verjaar-

dagen, bruiloften en sterfgevallen in de koninklijke familie graag aan om van zijn Oranjeliefde het berijmd getuigenis af te leggen. Ook voor kerkelijke vieringen stemde hij graag zijn lier. Zelfs Paus Pius IX – de paus van *Quanta Cura* en het Vaticaans Concilie – ontkwam niet aan Waps jubelende poëzie; in 1868 droeg hij de Heilige Vader eerbiedig een „dichttafereel als bijdrage tot den Pieterspenning” op ⁶⁶). Bij tussenpozen verzamelde hij zijn losse rijmelarijen in bundels, die hij dan – van zijn portret voorzien – uitgaf. Kort vóór zijn dood verscheen bij wijze van jongste dichtsnik een bundel *Gewijde poezie*, vertalingen van Griekse en Latijnse hymnen. Hij schreef ook enkele historische opstellen. Zij zijn meest vulgarisaties van andermans geschriften en komen soms dicht bij de grens van het plagiaat. Alleen zijn studie over de *Geschiedenis van het land en der Heeren van Cuyck* ⁶⁷) valt verdienstelijk oorspronkelijk werk te noemen en heeft tot vandaag toe haar waarde behouden. Zij versterkt mijn indruk, dat in Wap enige wetenschappelijke potenties verloren gegaan zijn in een gemakzuchtig streven naar goedkope successen.

Van die latere levensjaren bezitten wij een aardige schets van de hand van de Haagse journalist P. A. Haaxman, die als jong redacteur van het *Dagblad van Zuid-Holland en 's-Gravenhage* veel omgang met Wap had gehad ⁶⁸). Het is een breedsprakige oprakeling van niet zeer belangrijke herinneringen, waarin het beeld van de eens zo roerige scribent uitkomt in een deftige lijst van gewichtig-doenerij en daarbij passende spraakzaamheid. Niet geheel zonder humor wordt hier het portret getekend van de geestdriftige dichter van bijna ontelbare feestcantaten en gelegenheds-toneelstukken op bestelling, van de vaste feestredenaar bij jubilea van schouwburgen, scholen en verenigingen en bij de onthulling van elk monument, van de aanspreker bij vers-geopende graven en van de watersnood-poët, kortom van de nationale liereman, wiens naam op geen Haags feestprogram ontbrak en die gretig zijn welbespraaktheid en rijmtechnische behendigheid in dienst stelde van het Vaderland, het Oranjehuis, de armen, de weduwen en de wezen. Vermoedelijk is hier ook broodschrijverij in het spel. Er zijn enkele gegevens, die de conclusie wettigen, dat Wap het niet breed had: te Delft had hij b.v. indertijd studenten in de kost genomen. Was de befaamde toelage van Willem II misschien met diens dood vervallen?

IJdelheid bleef hem voortdurend kenmerken. Zij deed hem tot zijn dood toe elke celebrititeit, speciaal litteratoren en componisten, hinderlijk volgen met zijn opdringerige belangstelling. Vermoedelijk zijn de contacten, die hij aldus steeds weer aanknoopte, hem tot troost geweest voor de geringschatting, waarmee de min of meer officiële beoefenaars van de wetenschap en de toonaangevende kunstenaars – speciaal Bakhuizen van den Brink, Potgieter, Alberdingk Thijm en Busken Huet – zijn pennevruchten bejegenden. Men nam geen nota van hem en spotte in particuliere briefwisseling met zijn hebbelikheden, o.a. zijn opzichtig ten toon dragen van de zo goedkoop verworven doctorstitel⁶⁹). Volhardend bleef hij niettemin een wijdvertakte correspondentie onderhouden met allerlei vooraanstaanden in het land; zijn archief bewaart er de steeds onbelangrijker wordende resultaten van. Hij moet met de jaren zijn toegenomen in een embêtante spraakzaamheid, die de slachtoffers er van misschien niet allen zo vergevensgezind opnamen als de zoëven genoemde journalist Haaxman, die zijn herinneringen aan Wap bijna een halve eeuw na diens dood publiceerde. Dat 's mans hebbelikheden, speciaal zijn opdringerigheid en de vrijmoedigheid, waarmee hij levenslang anderen schriftelijk en mondeling zocht uit te vragen over hun specialiteiten om er dan in eigen publicaties mee voor den dag te komen, heel dit blijkbaar in hem ongeneeslijke parasitisme, zijn omgeving op den duur tegenstonden, mag misschien ook opgemerkt worden uit zijn vele verhuizingen. In 1827 en 1828 woonde hij afwisselend te Brussel en Den Haag. Uit de laatste stad verhuisde hij eind 1828 naar Breda, dat hij in mei 1840 verruilde voor 's-Hertogenbosch. Vandaar trok hij in november 1842 weer naar Den Haag. In 1848 schijnt hij naar het buitenland vertrokken te zijn, met welk doel en waarheen is mij niet gebleken. In januari 1851 vestigde hij zich met zijn gezin te Utrecht, komende van „buitenslands”. Ruim zeven jaar hield hij hier verblijf: in juli 1858 verhuisde hij, hoogstwaarschijnlijk met het oog op de kort daarop begonnen studie van zijn zoon aan de Polytechnische School, naar Delft⁷⁰). Daar bleef hij wonen tot augustus 1864. Sinds dit tijdstip woonde hij weer in Den Haag, vanwaar hij in april 1875 naar Deventer verhuisde. Hier overleed zijn vrouw op 21 maart 1876. Zijn zoon, blijkbaar ziek uit Nederlands-Indië teruggekeerd, nam enkele weken na zijn moeders dood met vrouw

en kind zijn intrek bij de vader. Deze verliet Deventer echter weer in mei 1877 en vestigde zich andermaal te Delft. Hij stierf aldaar 7 maart 1880.

Zelden zal een autobiografie, bij alle raffinement van overleg en ondanks – ja ten dele zelfs *door* – de er in gelaten leemten, zulk een heldere spiegel van iemands persoonlijkheid kunnen zijn als die van Jan Wap. Daar is allereerst reeds de zalvende inleiding, waarmee hij het verhaal van zijn „woelig leven” tot „inlichting en leering” van anderen aanbiedt. Hij geeft daarin hoog op van zijn „aanraking met de uitstekendste mensen van (zijn) tijd” en prijst zijn eigen geschriften met vermakelijke uitbundigheid. „Enkele laaghartige uitzonderingen” daargelaten, werden zij steeds „door geheel de letterkundige en wetenschappelijke wereld met luide toejuichingen en blijvende bijval ontvangen”. De kenner van het genre weet, dat zo de stijl is van de miskende genieën, de door de „officiële” wetenschap ter zijde geschovenen: in deze toon zijn de autobiografische notities gesteld van Eylard Meeter en consorten; zo schreven b.v. De Thouars, Dutillieux, Van der Voo, Jacob de Vletter over zich zelf, ook – om hoger op te komen – Bilderdijk en Multatuli.

In het verband van zulk een ziekelijke zelfvergoding wordt ook het zwijgen over bepaalde episoden veelzeggend. Wat kon de man, die in zijn nadagen zo stichtelijke stukjes in de *Katholieke Illustratie* en andere brave periodieken schreef, b.v. met zijn aandeel in *Katholikon* anders doen dan het verdoezelen? Maar in dezen heeft dezelfde eigenschap toch weer als correctief gewerkt. Vooral op *Katholikon* was hij aan de andere kant weer zo trots, dat hij er bij herhaling in andere geschriften op moest zinspelen, zich in zijn brieven naar die en gene onverbloemd blootgaf als de auteur van bepaalde delen van de inhoud en bij de papieren, in 1876 en 1877 aan de Leidse Maatschappij ten geschenke gegeven, ook een exemplaar van het beruchte tijdschrift voegde, waarin hij hier en daar zijn naam als schrijver heeft bijgeschreven.

De relatie tot Bilderdijk is in zekere zin de sleutel tot Waps karakter. Zij heeft ongetwijfeld mede op psychische affiniteit berust, zoals trouwens ook de vriendschap tussen Willem II en Jan Wap. De held van Quatre-Bras en Waterloo was evenzeer een zwakke persoonlijkheid, die zich altijd gekenmerkt heeft door

wilde gedachtesprongen en door de hebbelijkheid zijn opinies te formeren onder de invloed van sfeer en omgeving. Vandaag, zo schreef de pauselijke diplomaat Capaccini van hem, geeft de kroonprins volstrekte verachting voor de vrijmetselarij te kennen en morgen houdt hij in de Brusselse loge een speech tegen de katholieke kerk⁷¹). Is dit huichelarij? In alle crisistijden is er reden deze vraag te stellen bij het oordelen over bepaalde aberraties. De periode 1940-1945 heeft ons doen kennismaken met vrij veel van zulke typen, van wier optreden het vaderland de last en de schande gedragen heeft.

Dat Bilderdijk, die bij menigeen geldt voor een calvinist en een orangist van de meest imposante steilheid, tot deze categorie heeft behoord, wil er niet bij iedereen in. Het blijkt niettemin waar in het oog van alwie hem grondig herontdekt uit zijn eigen woorden en werken. Die kan niet de grilligheid over het hoofd zien, waarmee de man, die zichzelf in een helder moment als „een vat van tegenstrijdigheden” typeerde, bijna dagelijks in tegenspraak met zich zelf kwam. Hoe cynisch zijn de contrasten, waarvoor dit leven ons plaatst en hoeveel zelfoverwinning moeten wij opbrengen om de weerzin te doen wijken voor deernis met een uitzonderlijk begaafd man, die zoveel geleden heeft. Dit lijden, als boete voor schuld gezien, loutert Bilderdijs historische verschijning.

Wie de aandacht heeft gevraagd voor de in dit Bilderdijk-jaar anderhalve eeuw geleden te Rotterdam geboren Bilderdijkiaan Jan Wap, kan zelfs in een Rotterdamse kring niet onvervaard op zulk een verzoenend slot aansturen. Bij Wap immers schijnen de tegenwichten te ontbreken. Bilderdijs dichterlijk oeuvre mag voor 90 % bombast zijn, maar dan blijft toch die 10 %, geprezen door een zo kunstgevoelig meester als Guido Gezelle. En dan is er nog Bilderdijs filosofische en theologische diepte. Bij Jan Wap lijkt alles franje. Behalve dan die „biezondere vaardigheid in het maken van bijschriften en epigrammen”, welke Jan ten Brink kans zag in hem te prijzen⁷²), is niets in zijn poëtische experimenten een duurzame bijval waard gebleken. Hij was een taalvirtuoos en geen kunstenaar en toonde zich de aap van Bilderdijk, zo dikwijls hij verbluffend-knap de knepen van het vak bleek te beheersen, al spelend met binnenrijm – „daar valt en knalt het schot van 't lood, dat fluit en stuit in 't bloed” – en overdadige

klanknabootsing in de trant van „romlend, domlend tromgebrom” zoals zijn potsierlijke „Scherpschuttersmarsch” het heeft.

En wat het boetende lijden betreft, hééft Jan Wap geleden of was voor deze ijdele arriviste, deze poseur met relaties en veelweterij, alle leed slechts voedsel voor zijn exhibitionisme? De 20ste maart 1834 schreef hij, nog geen 28 jaar oud, aan Jacob van Lennep, zijn broeder in Bilderdijk èn in de vrijmetselarij: „Uwe laatste letteren waren zo vol wrevelmoed. Ik bid u, bij eigen ondervinding, ga dien te keer of gij bezwijkt er onder. Wel is waar, de Dichter heeft véél te lijden en te lijden zooals niemand lijdt – maar hij bezit ook veerkracht tot verheffing van den geest; wend die kracht steeds aan en gij zult voor u zelve gelukkig, voor het Vaderland roem en eer zijn. Indien gij *mijne* levensgeschiedenis kent, gij zoudt nooit klagen; biddend opzien geeft balsem in elke wond” ⁷³).

Is dit louter pose? Er zijn zeker feiten, waarop de schrijver kan doelen: de zonloosheid van zijn jeugd, de schaamte over zijn vader, de plotselinge verarming, misschien een pijnlijke teleurstelling in de liefde, het schotschrift, dat zijn „bekering” had uitgelokt. Daarom lijkt het mij wijzer en christelijker niet te oordelen. Om Bilderdijk – en later ook Douwes Dekker – te save- ren, zo dikwijls ons het schrijnend contrast treft tussen het woord en de werkelijkheid, brengen wij uitspraken te pas als die van een jongere Bilderdijkiaan over „de wijle, uit woorden geweven”, waarmee de dichter „voor het gemeen de waarheid van zijn leven, het smartelijk gelaat van eigen ellendigheid” ⁷⁴), verhult. Wie hier het „quod licet Jovi” zou willen toepassen, maakt de indruk een verschoningsrecht voor de Übermensen te reserveren. Mij komt dat immoreel voor. De waarheid te herontdekken is plicht van de onderzoeker, maar de raadselen van een mensenziel kan ook hij niet ontsluiëren en daardoor mist hij het recht om vonnis te vellen.

Wel niemand zal Jan Wap een ereplaats geven in de geschiedenis van de Nederlandse cultuur en toch heeft hij, al schrijvend en redevoerend, een taak vervuld, waaraan ik niet alle zin zou durven ontzeggen. Het geldt ook voor zijn plaats in het negentiende- eeuwse proces der katholieke herleving, waarin hij zonderling schijnt te detoneren. Het is zeker moeilijk hem beginselvast te noemen, maar als er in dit leven een element van bestendigheid

is geweest, dat onder alle verdonkering licht bleek te geven, is het toch de trouw aan zijn geloof. Zonder zijn onoprechte gedragingen goed te willen praten, mogen wij ons afvragen, of ook dit leven niet iets van de tragiek blootgeeft van hen, die als kampioenen voor de katholieke verlichting geboren en getogen waren en te leven hadden in een katholieke gemeenschap, die dit ideaal zo radicaal had verworpen. Menigeen van zijn geestverwanten heeft zich met minder opzichtig verzet en zeker met minder dubbelhartigheid een weg gebaad naar de vrede met de katholiciteit van de Restauratie, het strijdbaar ultramontanisme met zijn voorkeur voor het steil isolement, maar de noodzaak er van moeten zij evenzeer als pijnlijk gevoeld hebben.

Waps spartelingen mogen onze weerzin wekken, zo dikwijls zij billijke grond tot wantrouwen geven, toch heeft deze katholiek zijn geloof op zijn wijze steeds beleden en tegen miskenning en verwrongen voorstelling verdedigd. Hij heeft het nooit onder stoelen of banken gestoken en als iemand de leer van de kerk verkeerd voorstelde, kwam hij prompt in protest. Hij liep eer te koop met zijn godsdienstige overtuiging, dan dat hij ze verdoezelde. Men zie zijn *Reis naar Rome*, die op deze grond bij sommige protestanten een voor de toenmalige Nederlandse samenleving typerende weerzin wakte. Hij zocht, gelijk Thijm het deed in de fameuze Vrijdagse Debatingclub en op vrijdenkerscongressen, zijn kracht in de representatie, het vreedzaam penetreren, het aandeel nemen in de behartiging van algemeen-nationale belangen. Of de katholieken met deze vertegenwoordiger eer inlegden of sympathie wekten, is wat anders. Door Alberdingk Thijm gerepresenteerd te worden, is een benijdbaar voorrecht; het door Jan Wap te worden gedaan, is lichtelijk gênant. Niettemin was Wap een *anima naturaliter catholica*, hoeveel gekunstelds er ook in hem was. Zelfs ben ik er zeker van, dat hij in de bijeenkomsten van de broeders vrijmetselaars voor zijn geloof „opkwam”. Met Alberdingk Thijm kwam hij althans weer in zoverre overeen, als ook hij nooit aarzelde, het „je m'en fais gloire” uit te roepen ⁷⁵⁾, zodra men hem smalenderwijze katholiek noemde. Wie dit bedenkt, zal betwijfelen, of hij in de geschiedenis van de katholieke herleving toch wel helemáál een non-valeur is geweest.

- 1) Voordracht, gehouden in de vergadering van het Historisch Genootschap „de Maze” op zaterdag 1 december 1956.
- 2) *A. H. L. Hensen*: Het R.K. Rotterdam, in: Rotterdam in den loop der eeuwen II. Rotterdam 1906, pp. 110 vv.
- 3) *Physiologie van Rotterdam* door twee Rotterdammers. 's-Gravenhage 1844, p. 81 noot; vgl. *W. van Ravesteyn*: Rotterdamsche cultuur vóór honderd jaar. Leiden 1942; *L. J. Rogier*: Rotterdam tegen het midden van de negentiende eeuw. Rotterdam-Antwerpen 1948, pp. 43 vv., 59 vv. en 74 vv.; *dezelfde* in het Gedenkboek *In vrijheid herboren*. 's-Gravenhage 1953, pp. 46 vv. Voor andere oordelen over Wap nog *Gerard Brom*: Romantiek en katholicisme in Nederland I. Groningen-Den Haag 1926, pp. 64 vv.
- 4) *A. F. Manning*: Wap en Bilderdijk (De Nieuwe Taalgids 49, (1956) pp. 250 vv.) Aan dr. A. F. Manning, die enige jaren geleden een doctoraal-scriptie over *De litteraire connecties van Jan Wap* bij mijn ambtgenoot Gerard Brom inleverde en omstreeks 1 september 1956 in het Thijmgenootschap een voordracht over Jan Wap als letterkundige hield, waarvan de tekst vervolgens is gepubliceerd in *Annalen van het Thijmgenootschap*, XLIV (1956), pp. 279-293, heb ik door deze voordracht belangrijke verplichtingen. Hij ontdekte de meeste der gebruikte bronnen en gaf mij onbeperkte inzage van zijn aantekeningen.
- 5) De autobiografie berustte in 1952 – toen ik ze mocht bestuderen – samen met andere stukken in het bezit van Jan Waps kleinzoon, de rustende medicus Jan Jacob Wap (geb. 1874) te Amsterdam, zoon van de ingenieur Jacobus Maria Wap.
- 6) *Nederlands Patriciaat* XV (1925). 's-Gravenhage 1925, pp. 488 vv.
- 7) *A. C. Kersbergen* in Rotterdams Jaarboekje 1953, pp. 201 vv.
- 8) Naar berichten in de *Rotterdamsche Courant*; zie de résumés in *Rotterdams Jaarboekje* 1913 (p. 204) en 1914 (pp. 130 en 149).
- 9) Zie over C. J. Blankenheym *Rotterdams Jaarboekje* 1945, p. 154 noot, en de daar opgegeven literatuur.
- 10) Mij welwillend ter inzage gegeven door dr. A. J. Stakenburg.
- 11) Deze gegevens zijn mij door de gemeente-archivaris van Rotterdam verstrekt.
- 12) *Rotterdams Jaarboekje* 1913, p. 174. – W. C. de Vletter was een neef van de vader van de onderwijzer Jacob de Vletter, die zulk een tragische bekendheid zou verwerven door het De Vletter-oproer van 1868; zie *H. C. Hazewinkel* in *Rotterdams Jaarboekje* 1946 (pp. 46 vv.) en 1947 (pp. 173 vv.); ook *L. J. Rogier*: Rotterdam in het derde kwart van de negentiende eeuw. Rotterdam 1953, pp. 37-54.
- 13) Zie over deze belangrijke figuur *A. F. Manning*: De betekenis van C. R. A. van Bommel voor de Noordelijke Nederlanden. Utrecht 1956.
- 14) Over de Gentse hoogleraren het *Liber Memorialis* van de Universiteit, 2 dln. Gent 1913.
- 15) Zie *Handelingen der Maatschappij* 1876 en 1877.
- 16) *Klikspaan*: Studenten-typen. Leiden z.j.³, pp. III vv.
- 17) *Jan ten Brink*: Gesch. der N.-Ned. letteren in de negentiende eeuw (3 dln.) Rotterdam z.j.; III, p. 431.

- 18) G. W. Vreede: Levensschets van..., naar zijn eigen handschrift. Leiden 1883, p. 74.
- 19) Voor deze onderscheidingen, behalve de *Physiologie*, zelf, vooral W. van Ravesteyn: Rotterdamsche cultuur vóór honderd jaar, Leiden 1942, pp. 14 vv.
- 20) L. J. Rogier: Beschouwing en onderzoek. Utrecht-Antwerpen 1954, pp. 216 vv.
- 21) Zie b.v. J. J. F. Wap: Beknopte schets der geschiedenis van de Nederlandsche nijverheid, in *De Nederlandsche Werkman* van 1864.
- 22) P. A. Haaxman in *Die Haghe* 1928-1929.
- 23) *Gedenkschriften van A. R. Falck*, uitgegeven door H. T. Colenbrander (R.G.P. kleine serie no. 13), p. 223.
- 24) Zie daarvoor het levensbericht, dat Wap van Van Ghert schreef in *Astrea* II (1852) pp. 1 vv.
- 25) Voor deze mentaliteit L. J. Rogier: Beschouwing en onderzoek, pp. 256 vv.
- 26) Over *Katholikon* gaat een studie van mijn hand ter perse.
- 27) L. J. Rogier: Een stem der Katholieke Verlichting, Mengelingen voor Roomsche-Catholijken. Nijmegen-Utrecht 1954.
- 28) Jan ten Brink t.a.p. II, p. 231.
- 29) M. Hanot in *De Nieuwe Taalgids* 48 (1955) pp. 276 vv.
- 30) *In Vrijheid herboren* p. 60.
- 31) J. te Winkel: Ontwikkelingsgang der Ned. Letterkunde (dl. IV) Haarlem 1918, p. 395.
- 32) J. J. F. Wap: *Bilderdijk*. Leiden 1874.
- 33) J. de Bosch Kemper: *Gesch. van Nederland na 1830*. III. Amsterdam 1875, Lett. aant. p. 35.
- 34) M. F. van Lennep: *Het leven van Jacob van Lennep* (2 dln.) Amsterdam 1910; I, p. 49.
- 35) E. Meeter: *Holland, its institutions, its press, kings and prisons*. London 1857, pp. 256 vv. en passim.
- 36) J. G. Frederiks en F. J. van den Branden: *Biographisch Woordenboek der Noord- en Zuid-Nederlandsche letterkunde*. Amsterdam z.j., i.v. Wap.
- 37) M. v. d. Ven in *Bossche Bijdragen* 1927, pp. 95 vv.
- 38) *De Ultramontaan*, april en mei 1830.
- 39) J. J. F. Wap: Aan de Zeereerwaarde Hooggeleerde Heren Redacteuren van het echt christelijk tijdschrift „de Ultramontaan”. Utrecht-Breda 1830.
- 40) Zie dit in het artikel over J. J. F. Wap in *Die Haghe* 1928-1929, p. 338.
- 41) *In vrijheid herboren*, p. 50.
- 42) Uit Waps brieven citeer ik naar copieën, door dr. A. F. Manning tot mijn beschikking gesteld.
- 43) *De Godsdienstvriend* 29 (1832) pp. 30 vv.
- 44) *Ibid.*, 121 vv.
- 45) Aldus oordeelde de Amsterdammer *Harmen Klijn*; zie noot 42.
- 46) Gerard Brom: *Romantiek en katholicisme* (2 dln.) Groningen 1926; I, p. 63.

- 47) *Nw. Ned. Biogr. Wbk.* V, 1095 vv.
- 48) *F. J. J. Vrijmoed*: Lamennais avant sa défection et la Néerlande catholique. Paris-Limoges 1930 pp. 347.
- 49) *Gerard Brom* t.a.p. 63.
- 50) *A. J. C. Rüter*: Rapporten van de gouverneurs in de provinciën. Utrecht 1941, p. 341.
- 51) *H. T. Colenbrander*: De Afscheiding van België. Amsterdam 1936, p. 209 en bronnen aldaar.
- 52) *J. de Bosch Kemper* t.a.p. IV, p. 25-26.
- 53) Zie *In vrijheid herboren*, resp. pp. 50 vv. en pp. 68 vv.
- 54) Ik dank de gegevens omtrent Maria Louisa de Santis aan de medewerking van de gemeente-archivarissen van Utrecht, 's-Hertogenbosch, 's-Gravenhage, Delft, Deventer en Breda.
- 55) *A. J. C. Rüter* t.a.p. 341 en passim.
- 56) *J. de Bosch Kemper* t.a.p. IV, 26. – Geheel heeft de blijkbaar met het klimmen der jaren in spraakzaamheid toenemende Jan Wap zijn rol in de *Noordbrabander* niet kunnen doodzwijgen; hij heeft ze ten minste eens meegedeeld aan *P. A. Haaxman*; zie diens opstel, genoemd op blz. 208.
- 57) *Onze Pius-almanak* 1906.
- 58) *W. J. J. C. Bijleveld* in *Ned. Arch. voor Genealogie en Heraldiek* dl. 6 (1948) 209 vv.
- 59) *W. van Ravesteyn* t.a.p. 58 vv.
- 60) *Ibid.*, p. 60.
- 61) *E. Meeter* t.a.p. 23 vv.; vgl. *J. de Bosch Kemper* t.a.p. 35; het betreft de dood van het echtpaar Van den Biesen, waarover *In vrijheid herboren* 846-847 en bronnen aldaar.
- 62) *J. de Bosch Kemper* t.a.p. IV, Lett. aant. pp. 5 vv. en 81 vv.; *In vrijheid herboren* p. 41.
- 63) *In vrijheid herboren* p. 68.
- 64) Voor deze periode is van belang het artikel van *P. A. Haaxman* over Wap in *Die Haghe* 1928-1929, pp. 318-338.
- 65) Zie over haar *Margadant* in *N. Ned. Biogr. Woordenb.* II, 434.
- 66) Zie *Waps* – verre van volledige – bibliografie bij *Gomarius Mes*: De katholieke pers in Nederland 1853-1887. Maastricht 1888, pp. 255-256.
- 67) Utrecht-Den Haag 1858.
- 68) *P. A. Haaxman* t.a.p. 318.
- 69) Zie de spottende commentaar van *Jacob van Lennep* bij *Gerard Brom* t.a.p. I, 63.
- 70) Die zoon, *Jacobus Maria Wap*, werd een voorman in het Delftse studentenleven, o.a. praeses van het corps.
- 71) *Ch. Terlinden*: Guillaume I er et l'Eglise catholique en Belgique. Bruxelles 1906, II, p. 417.
- 72) *Jan ten Brink* t.a.p. III, 431.
- 73) *M. F. van Lennep* t.a.p. I, 213.
- 74) *Geerten Gossaert*: Experimenten (De stervende pelgrim).
- 75) *A. J. J. A. Alberdingk Thijm*. Amsterdam 1893, p. 284.

45. Jan Wap

46. Fragment van een anonieme kaart in het Gemeente Archief waarop het noordelijk gedeelte van het ambacht Hillegersberg voorkomt. 47. Hillegersberg van de Strekkade gezien, 1755; naar een tekening van J. Kortebrant